

Mirjana Crnković

HEIDEGGEROV PRISTUP FENOMENOLOGIJI

1. Uvod

Martin Heidegger u svojemu djelu *Temeljni problemi fenomenologije (Die Grundprobleme der Phänomenologie)*¹ govori o različitim shvaćanjima fenomenologije i ontologije tijekom povijesti. Raščlambom tih dvaju pojmova, Heidegger daje uvid u temeljne probleme fenomenologije, ukazujući na povezanost fenomenologije i ontologije te ih smješta u kontekst filozofije. Heidegger pokušava sagledati problematiku iz njezina temelja te zato govori da je bitno da se pojam fenomenologije sagleda iz onoga što fenomenologija sebi postavlja za temu i da se propituje sam predmet, odnosno ono što sebi uzima za sadržaj. Heidegger kreće od shvaćanja fenomenologije kao predznanosti, fenomenologije kao temelja *pravih filozofskih disciplina* – logike, etike, estetike i filozofije religije.² Takvo poimanje fenomenologije smatra se općim poimanjem te je zbog toga ono u koje Heidegger sumnja i koje propituje. Ukoliko se propituju dogmatski pojmovi fenomenologije, nužno ih je propitivati kao vezane za pojmove znanstvene filozofije uopće, zato što je bitno uvidjeti je li fenomenologija predznanost drugim znanostima ili je naziv za metodu znanstvene filozofije uopće. Da bi se problem fenomenologije što bolje sagledao, potrebno je, prije svega, odrediti načine shvaćanja filozofije. Zbog toga Heidegger filozofiju sagledava kao onu koja je svjetonazorna ili znanstvena. Iako su mislioci tijekom povijesti više težili ili jednoj ili drugoj strani pri shvaćanju filozofije, Heidegger smatra da je bitak (*Sein*) glavna i jedina tema filozofije. Ona je stoga ontologijska, bavi se strukturom bitka, njegovim mogućnostima, bavi se onim što pretpostavlja svaki stavak bića (*Seiendes*), bilo da je znanstveni ili svjetonazorni.³ S obzirom na to, bitno je propitati filozofiju, njezinu ontologijsku narav i metodu fenomenologije.

1 Martin Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, Demetra, Zagreb 2006.

2 Isto, str. 2-3.

3 Isto, str. 11-12.

2. Shvaćanje filozofije kao uvod u problem fenomenologije

Što se to podrazumijeva pod pojmom filozofije, mijenjalo se u povijesti od razdoblja do razdoblja. U antici se filozofija shvaćala kao općenita znanost, da bi se kasnije iz nje izdvojile pojedinačne znanosti. Ime *filozofija* tada nosi konotacije jedne znanosti koja je u temelju svim pojedinačnima te ih obuhvaća. U vrijeme njemačkog klasičnog idealizma, filozofija jest apsolutna znanost. Danas se uz filozofiju može naći pridjev *znanstvena*, što bi prema prethodnim shvaćanjima bio pleonazam, kako govori Heidegger.⁴ Pod filozofijom se danas podrazumijeva mnogo šire shvaćanje od filozofije kao znanosti uopće, no ta shvaćanja nisu nastala danas, nego su se razvijala sa shvaćanjem filozofije kao znanosti. Zato Heidegger govori da filozofija nije teorijska znanost nego ona koja ima moć »upravljati praktičnim shvaćanjem stvari, njihovom povezanošću i njihovim stavom prema njima te uređivati i voditi tumačenje tubitka i njegova smisla.«⁵ S obzirom na to, može se reći da bi filozofija mogla dati određeni svjetonazor. Ovdje započinje razmatranje razlike između znanstvene filozofije i svjetonazorne filozofije. Radi li se doista o razlici ili jedno shvaćanje filozofije ukida drugo? Dakle, propituje se to što se podrazumijeva pod pojmovima *svjetonazorna* i *znanstvena* koji stoje uz pojam filozofije.

Pojam svjetonazora razvio se i u misli Immanuela Kanta, pri čemu se uključuje osjetilni svijet, odnosno obuhvaća »čisto shvaćanje prirode u najširem smislu.«⁶ U romantizmu se taj pojam odnosio na shematiziranu formu za ukazivanje na različite činjenične pojave, odnosio se na svjesno shvaćanje i tumačenje bića.⁷ U povijesti se mogu iščitati različita shvaćanja svjetonazora, zbog čega Heidegger govori da je svjetonazor određen okolinom koja podrazumijeva narod, rasu, stalež i razvojni stupanj kulture. Stoga se može zaključiti da svjetonazor podrazumijeva odnos stvari u prirodi, tumačenje smisla čovjeka kao tubitka te u konačnici nazor o životu.⁸ Svjetonazorna filozofija, ukoliko ona to jest, imala bi ključnu ulogu u izgradnji shvaćanja kojim se svijet tumači. Heidegger kaže da filozofija obuhvaća takav način spoznaje koji ima za cilj ukazati na »univerzalno svijeta i na ono zadnje tubitka, na Otkuda, Kamo, Čemu svijeta i života«, a to ju razlikuje od drugih znanosti.⁹ To znači da pojedinačne znanosti imaju svoje

4 Isto, str. 3.

5 Isto, str. 4.

6 Isto.

7 Isto, str. 5.

8 Isto.

9 Isto, str. 6.

područje proučavanja, svoje teme, svoje sadržaje koje proučavaju te se vrlo često ne temelje na teorijskom odnosu, stoga im univerzalnost nije kriterij važenja. Takvo shvaćanje filozofije je prema Heideggeru vulgarno, jer ono podrazumijeva da filozofija gradi svjetonazor svijeta, a pri tome je nužno da uzima u obzir znanstvene činjenice te da se vodi pravilima znanstvenog mišljenja. Međutim, može se primijetiti da svaki svjetonazor ima karakter postavljajućeg, odnosno »odnosi se bivstvujući na bivstvujuće«. ¹⁰ U temelju svakog tubitka nalazi se, prema tome, svjetonazor i kao takav on se odnosi na svijet bića te tumači *faktično egzistirajući tubitak (das Dasein)* kao onaj koji, zahvaljujući svojim primjerenim mogućnostima, gradi odnos prema svijetu. ¹¹ Svjetonazor koji se na taj način gradi odlikuje pozitivnost, a takvo što nije primjereno filozofiji. Filozofija ne oblikuje svjetonazor – ona ima odnos prema svakom svjetonazoru, govori o njegovoj strukturi, no nije ona koja nameće određeni svjetonazor. ¹² Heidegger kaže da to ne upućuje na to da se filozofija ne bavi bićem i njegovim odnosom prema svijetu, nego da se filozofija bavi zbiljnošću, realnošću, životnošću, egzistencijalnošću i postojanošću, kao pretpostavkom izgrađivanja odnosa prema svemu tome. U konačnici, nužno je prethodno razumijevanje bitka prije nego teorijski ili praktički biva doživljeno iskustvo bića. ¹³ Dakle, potrebno je razumjeti bitak »kako bismo mogli biti izručeni bivstvujućem svijetu, kako bismo u njemu mogli egzistirati i biti naš vlastiti bivstvujući tubitak.« ¹⁴ Heidegger inzistira na razumijevanju bitka kao nečemu što prethodi uopće razumijevanju zbilje, bivanju u njoj, gradnji svjetonazora i izgradnji čovjeka prema pravilima toga svjetonazora. S obzirom na to da filozofija nije ona koja će postavljati strukturu svjetonazora već se baviti onim najdubljim, bitkom i razumijevanjem bitka, filozofija ne može biti svjetonazorne naravi. Predmet filozofije širi je od svjetonazora – ona se bavi svime onime što pretpostavlja svaki stavak bića, a tako i svjetonazornim stavkom. ¹⁵

Kada se kaže da je predmet filozofije bitak i da se taj stav javlja još u antici, onda se na filozofiju gleda kao na znanost o bitku, u najširem smislu riječi. Takva je znanost ustvari ontologija. Heidegger naglašava da se pod *znanstvenom filozofijom* ne smije razumijevati znanstvena filozofija kao ona u doba Descartesa ili Leibniza, niti se o filozofiji može misliti kao o znanosti o biću. Ona je znanost

10 Isto, str. 9.

11 Isto.

12 Isto.

13 Isto, str. 11.

14 Isto.

15 Isto, str. 12.

o bitku, a to znači da je ontologijska.¹⁶ Od te tvrdnje Heidegger kreće da bi ukazao na fenomenologijske probleme.¹⁷ Filozofija se od znanosti razlikuje po tome što joj je predmet bitak, a ne biće. Biće je stol, drvo, nebo, tijela, riječi te ono unaprijed biva pretpostavljeno takvim znanostima kao *positum*.¹⁸ Svako biće može se izdvojiti iz svojeg područja, može se pretpostaviti ili predočiti, što s predmetom filozofije nije slučaj. Međutim, Heidegger kaže: »Bitak je najjednostavniji i najsamorazumljiviji pojam; on niti potrebuje niti je sposoban za odredbu.«¹⁹ Bitak je razumljiv tubitku neposredno. Upravo zbog toga filozofija nužno mora propitivati sve ono što je ljudskom razumu izgleda samorazumljivo. Ljudski razum ne bi se smio uzimati kao opravdanje za nešto što je samorazumljivo. To je osobito vidljivo u upotrebi glagola *biti* u raznim oblicima, što se uzima zdravo za gotovo. Da je po sebi jasno što se pod time podrazumijeva, a da se istovremeno ne može objasniti što doista *bitak* jest, više ide u prilog tomu da je bitak »najzamršeniji i najtamniji pojam«.²⁰ Nužno je da filozofija kao znanost o bitku postavlja sebi temeljna pitanja: »Što znači bitak? Kako se polazeći od toga može razumijeti kao bitak uopće? Kako je uopće moguće razumijevanje bitka?«²¹ Nužnost razumijevanja bitka kao onoga koji je u podlozi bića može se povezati i s fenomenom čuđenja kao početkom filozofije. Čuđenje koje započinje kao površno čuđenje i razvija se sve do čuđenja nad samorazumljivim, pretpostavlja sumnju u očiglednost bića – ono traži odgovor na pitanje bitka. Najdublje čuđenje miče biće iz mirovanja i tjera ga na promišljanje o biću, na razumijevanje bića i njegova bitka.²² Fenomenologija pita izvorno pitanje, a ne pokušava prilagoditi filozofiju dobu znanosti.²³ Stoga je fenomenologija ključna za filozofiju, ukoliko filozofija biva shvaćena kao ona koja se bavi bitkom. Tako shvaćena filozofija jasno ukazuje na fenomenološke probleme. Zadatak je filozofije propitivati ono što je u korijenu svega i zato joj je svojstvena fenomenologija. Fenomenologija dolazi od riječi *phainomenon*, *phainomai*, što znači *pojavljivati se*, i od riječi *logos*, koja bi u kontekstu fenomenologije nosila značenje *uma*.²⁴ Bavi se propitivanjem onoga što se pojavljuje u doživljaju, a što je umu samorazumljivo, bavi se propitivanjem temelja te u tome leži njezina filozofska vrijednost.²⁵

16 Isto, str. 11.

17 Isto, str. 12-13.

18 Isto, str. 13-14.

19 Isto, str. 14.

20 Isto, str. 15.

21 Isto.

22 Eugen Fink, *Uvod u filozofiju*, Matica hrvatska, Zagreb 1998., str. 28.

23 Otto Pöggeler, *Heidegger u svom vremenu*, Šahinpašić, Sarajevo 2005., str. 36.

24 Edo Pivčević, *Na tragu fenomenologije*, Nakladni zavod Globus, Zagreb 1997., str. 11.

25 Isto, str. 14.

Heidegger želi propitati takvu fenomenologiju i njezine probleme. Zato navodi da će propitivati sadržaj fenomenologije i njezinu unutarnju sistematiku, da bi se došlo do shvaćanja pojma fenomenologije te fenomenologije kao metode filozofije. Analizom fenomenologije Heidegger pokušava iznaći nove temelje filozofiji.²⁶

3. Problemi fenomenologije i teze o bitku

Temeljni problemi fenomenologije obuhvaćeni su temeljnim zadatkom filozofije – propitivanjem o smislu i načinu bitka. Razumijevanje bitka iziskuje uspostavljanje odnosa prema samom bitku, a ono sa sobom povlači *analitiku tubitka*. Razumijevanje bitka u analitici tubitka vrši se na temelju vremenitosti, što u konačnici podrazumijeva interpretaciju bitka iz vremena.²⁷ Problem temporalnosti jedno je od najprijepornijih pitanja u filozofiji, a Heidegger ga ujedno smatra temeljnim problemom ontologije kao one koja se bavi smislom bitka iz vremena.²⁸ Takvo propitivanje bitka mora ukazati na razliku između bitka i bića, a time se, prema Heideggeru, bavi ontološka diferencija.²⁹ Temporalnost otvara mogućnost obrazloženja bića koje ima neko *Što* i neki mogući način bitka. To je predmet fenomenologije te se bitak po svojoj biti artikulira baš tim odredbama. Taj problem Heidegger naziva problemom temeljne artikulacije bitka.³⁰ Problem fenomenologije jest to kako se shvaća način bitka, ukazuje li teza da svako biće ima način bitka na to da je pojam bitka mnogostruk ili se govori o jedinstvenosti pojma bitka. Takva pitanja obuhvaćena su problemom modifikacije smisla i jedinstva višestrukosti bitka. Problematika istinitosnog karaktera bitka postavlja će pitanja o tome odnosi li se razumijevanje bitka i na *raskrivanje* nečega, može li se govoriti i o istinosnom karakteru bitka?³¹ Heidegger smatra da su sva četiri problema fenomenologije proizišla iz shvaćanja bitka tijekom povijesti. On izdvaja četiri teze. Prva teza o bitku odnosi se na Kantovu tezu da bitak nije nikakav realni predikat. Druga se odnosi na srednjovjekovlje, osobito skolastiku koja uključuje misao Aristotela, te kaže da ustrojstvo bitka obuhvaća *Što-biti (essentia)* i *predručnost (existentia)*. Treća teza pripada novovjekovlju koje govori o načinima bitka kao *bitku prirode (res extensa)* i *bitku duha (res*

26 Danilo Pejović, *Suvremena filozofija zapada. I odabrani tekstovi*, Matica hrvatska, Zagreb 1979., str. 146.

27 M. Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, str. 16–17.

28 Isto, str. 17.

29 Isto.

30 Isto, str. 18.

31 Isto, str. 19.

cogitans), a četvrta se odnosi na logiku u najširem smislu. Ta teza kazuje da se bitak oslovljava i raspravlja putem *bitka kopule*, odnosno *s jest*.³² Te se teze nalaze u unutarnjoj sistematici fenomenologije te su neposredno povezane s temeljnim problemima fenomenologije.

3. 1. Kantova teza o bitku

Heidegger naglašava da, kada iznosi svoju tezu o bitku, koju pobliže određuje pojmovima realnosti i predikata, Kant govori o realnosti koja je za njega stvarnost. Realno bi, prema tome, bilo ono što pripada nekoj stvari, odnosno njezinu sadržaju. Realne odredbe neke stvari bili bi predikati koji određuju stvar. Međutim, »zbiljnost zbiljskog, egzistirajuće egzistirajućeg, nije nikakav realni predikat«. ³³ Da bitak nije realni predikat znači da zbiljnost ne podrazumijeva *Što*, nego *Kako* bitka. Heidegger kaže da Kant bitak smatra jednim od onih nerazjašnjenih pojmova te ga izjednačuje s *apsolutnom pozicijom*.³⁴ Srž *apsolutne pozicije* jest odnos stvari i misli o stvari te se u tome ogleda shvaćanje bitka.³⁵ Specifični karakter *apsolutne pozicije* jest *zamjedba*, koju Heidegger tumači kao onu koja je pripadna subjektu kao način odnošenja subjekta prema nečemu te se tako pridodaje stvari. Subjekt se, dakle, služi *zamjedbom* da bi se doveo u odnos spram neke stvari te ju »'po samome sebi i prije samoga sebe' zamjećuje i prihvaća.«³⁶ *Apsolutna pozicija*, odnosno bitak, na taj se način shvaća kao spoznajni odnos. Međutim, Heidegger uviđa da je to samo jedan mogući način shvaćanja Kantove teze, jer Kant nije točno naznačio što podrazumijeva pod time da su pojam *pozicije* i pojam *bitka* isti. Tako Heidegger govori da, osim shvaćanja takve teze kao odnošenja subjekta, istovremeno se *pozicija* može shvaćati kao »ono postavljeno, objekt, ili postavljenost objekta«. ³⁷ U svemu tome najteže je razumjeti kako se subjekt i samosvijest ontologijski utemeljuju u tubitku.³⁸ Kant pojam *pozicije* pojašnjava pojmom *zamjedbe*, koji poistovjećuje s egzistencijom. No Heidegger takve tvrdnje dovodi u pitanje te navodi primjer prozora koji neće zadobiti egzistenciju tako što će biti zamijećen, već ga je moguće zamjećivati samo ako egzistira i zato što egzistira. Stoga je *zamjedba* kao

32 Isto, str. 15-16.

33 Isto, str. 45.

34 Isto, str. 46-47.

35 Isto, str. 48.

36 Isto, str. 49.

37 Isto, str. 51.

38 Vanja Sutlić, *Kako čitati Heideggera*, August Cesarec, Zagreb 1989., str. 77.

apsolutna pozicija zapravo način pristupa egzistirajućemu, ono je način njegova otkrivanja. Otkrivenost ne može predstavljati egzistenciju egzistirajućega, jer je egzistencija svojstvena egzistirajućemu i bez toga da je ono otkriveno. Svojstvenost otkrivenosti egzistirajućega jest razlog zašto se uopće egzistirajuće može otkriti.³⁹ Iz toga Heidegger zaključuje da je tako i s *pozicijom*. Svojstvo *pozicije* jest da postavlja, no ona tako ne biva bitak bića, *pozicija* nije jedno s bićem, već je »*Kako zahvaćenosti* nečeg postavljenog.«⁴⁰ Drugim riječima, *pozicija* ne može biti bitak bića, nego samo njegov način u svijetu. Heidegger nastavlja propitivati takav subjektivistički stav, odnosno stav koji pojašnjava da se radi o spoznajnom odnosu. On uviđa da se zamjećivanje neće najprije usmjeriti na ono subjektivno, na osjete, nego je *zamjedba* usmjerena na ono postojeće.⁴¹ Tu usmjerenost Heidegger pojašnjava tendencijom prema zahvaćanju neke *zamjedbe* te ju povezuje s *intentio*, koja je »usmjerena na otkrivanje postojećeg u njegovu postojanju.«⁴² U *intentio* zapravo leži razumijevanje postojanja te prethodi samom otkrivanju zamjećujućega, no ne u vremenskom smislu, nego u smislu da ono u njemu leži. Nije potrebno iskustvo ili prethodno znanje o njemu da bi se došlo do zamjećujućega. U njemu leži razumijevanje vrste bitka i, zahvaljujući tome, razumije se vrsta bitka onog postojećeg, prema kojemu se egzistirajući odnosi.⁴³ Prema tome, intencionalnost ukazuje na razliku u ustrojstvu bitka. Ustrojstvo bitka onog objektivnog bića razlikuje se od subjektivnog bića, odnosno od tubitka koji egzistira. Jedno je biće koje se odnosi na ljude, a drugo koje se ne odnosi te Heidegger smatra da se takav stav pokušava nametnuti još od početaka filozofije.⁴⁴ Vanja Sutlić kaže da Heidegger govori o čovjeku kao tubitku, kao egzistenciji te se fenomenologijski može vidjeti i izložiti struktura tubitka, no to ne znači ponovno postavljanje bitka kao subjekta. Konkretna svijest bila bi ta koja faktički tubitak razmatra kao svoju tematsku analizu.⁴⁵ Ne samo da se ustrojstvo ili struktura bitka razlikuje nego se pravi bitna razlika između bitka i bića. Biću pripada to da je otkriveno i da je njegova vrsta bitka razumljena, odnosno raskrivena. Razumijevanje, raskrivanje vrste bitka bića, može se izvršiti na više načina, no bitno je da mu prethodi raskrivanje vrste bitka – ono je preduvjet za propitivanje zbiljnosti bića. Heidegger naglašava da veza između

39 M. Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, str. 51–52.

40 Isto str. 52.

41 Isto, str. 77.

42 Isto.

43 Isto, str. 78.

44 Isto, str. 82.

45 V. Sutlić, *Kako čitati Heideggera*, str. 77.

otkrivenosti i raskrivenosti, kao i njihovo moguće jedinstvo, nije bjelodana, ali je fundamentalna, jer vodi do pitanja o *ontologijskoj diferenciji*.⁴⁶

Propitivanjem Kantove teze o bitku kao temelju ontologije Heidegger dovodi u vezu razrješenje Kantovih teza i temeljne probleme fenomenologije. S obzirom na to da Kant bitak dovodi u vezu sa zbiljnošću, opstojanjem i egzistencijom, Heidegger smatra da vraćanjem na čovjekov tubitak Kant pokušava razjasniti pojmove bitka. Takav je pristup osobit za povijest filozofije prije Heideggera, s obzirom na to da on inzistira na razumijevanju bitka bića prije nego se bićem uopće počne propitivati zbiljnost. Heideggerovo propitivanje Kantove teze jest najprije način ukazivanja na fenomenološki problem ontologijske diferencije, odnosno razlikovanja bitka i bića. Potrebno je razlikovati *einai* od *ousia*, onoga *biti* naprosto od *bitka* bića jer »OUSIA govori o tome što je biće kao biće, a EINAI je nešto što se može razumjeti samo u diferenciji spram bitosti [bitka] bića.«⁴⁷

3. 2. Teza srednjovjekovne ontologije o bitku

Ustrojstvo bitka bića podrazumijeva pojmove *essentia* i *existentia*, a oni se odnose na problem temeljne artikulacije bitka. Artikulacija bitka podrazumijevat će njegov način, njegovo *Kako* i *Koje* to biće jest. Teza da svakom biću pripadaju *essentia* i *existentia*, ukazuju na opći problem artikulacije bitka.⁴⁸

Da ustrojstvu bitka bića pripada *štostvo* i *postojanje*, teza je srednjovjekovne ontologije koja se vraća na Aristotela. Pojmovi bitka i bića u srednjovjekovlju smatrani su samorazumljivima. Biće se stoga mora razumjeti kao stvoreno od Boga, te bi tako ontologijski način postavljanja bio onemogućen ontičkim. Zato Heidegger inzistira na shvaćanju porijekla pojmova *essentia* i *existentia*, da bi se teza da svakom biću pripada *Što* i mogući *Ako bitak*, mogla odobriti.⁴⁹ *Existentia* se u srednjovjekovlju shvaćala kao *actualitas*, zbiljnost, ona upućuje na djelovanje. Takva objektivna interpretacija bitka upućuje na subjekt, ali tu se radi o odnosu prema tubitku kao djelatnom, stvaralačkom ili ispostavljajućem.⁵⁰ *Actualitas* se tumači iz odnosa prema stvarajućemu i koja podrazumijeva djelovanje na subjekta ili nekog drugog. Zbiljnost kao *actualitas* mora se razumjeti s obzirom

46 M. Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, str. 78-79.

47 V. Sutlić, *Kako čitati Heideggera*, str. 77-78.

48 M. Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, str. 133.

49 Isto, str. 110.

50 Isto, str. 112.

na ozbiljenje. Ozbiljenje podrazumijeva »ispostavljajuće odnošenje tubitka« te obuhvaća razumijevanje bitka.⁵¹ Iz toga se onda crpi razumijevanje pojmova *existentia* i *essentia*. Naime, ukoliko je *essentia štostvo*, postavlja se pitanje zašto nije *tkostvo*, s obzirom na to da kada se postavlja pitanje o tubitku, mora se postaviti pitanje *tko* je to? Iako se može postaviti pitanje *Što je to Tko*, to *Što* ne poklapa se sa smislom *štostva* koje se zagovaralo.⁵² Porijeklo pojmova i dalje ostaje nejasno. Srednjovjekovna ontologija utemeljila je tu tezu u grčkoj ontologiji, a svako propitivanje bitka, svako fenomenologijsko istraživanje utemeljeno je na antičkom načinu mišljenja.⁵³ Heidegger smatra da je nužno osvrtnje na tubitak i nužno je njegovo odnošenje, da bi grčka ontologija mogla doći do same sebe, odnosno da bi se pojmovi *essentia* i *existentia* razriješili. Svojestveno je tubitku da mu najvlastitiji bitak bude razumljiv i da tubitak uvijek boravi u vlastitoj izloženosti bitka, no njegovo izlaganje bitka neće proizlaziti iz razumijevanja vlastita bitka. Heidegger kaže da je tubitak sklon razumjeti svoj bitak, s obzirom na vrstu svojega bitka, iz bića prema kojemu se neprestano odnosi, a to je svijet.⁵⁴ U činjenici da razumijevanje svijeta utječe na razumijevanje bitka tubitka, leži mogućnost nerazjašnjenosti nekih temeljnih pojmova ontologije. Zato Heidegger kaže da je nužno vraćanje tubitku, no ne tako da se vrati samom sebi, jer je sam sebi raskriven i razumije svoj, ali i bitak drugih bića. Potrebno je da se tubitak vrati, jer je u ontologiji zaboravljen.⁵⁵

Teza da svakom bitku bića pripada *essentia* i *existentia* ostaje nerazjašnjena, jer su njegovi pojmovi nejasni. Ipak, ona je jedna od tema fenomenologijskih razmatranja koja postavljaju pitanje o smislu bitka. Primjereno tlo za takvo istraživanje traži se u analitici tubitka, koji se razumijevajući odnosi spram sebe, a biva zaboravljen u filozofiji.⁵⁶ Hans Georg Gadamer ukazuje na Heideggerovu tvrdnju da se kod tubitka radi o njegovu bitku, a on se od drugih bića razlikuje razumijevanjem bitka. Temelj takve teze jest u diferenciranju bitka i bića, a takvo je pitanje o bitku u povijesti ono koje je bilo zanemareno, »pokriveno i sakriveno«.⁵⁷

51 Isto, str. 115.

52 Isto, str. 133.

53 Isto, str. 123.

54 Martin Heidegger, *Bitak i vrijeme*, Naprijed, Zagreb 1985., str. 16.

55 M. Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, str. 122.

56 V. Sutlić, *Kako čitati Heideggera*, str. 37.

57 Hans Georg Gadamer, *Istina i metoda. Osnovi filozofske hermeneutike*, »Veselin Masleša«, Sarajevo 1978., str. 289.

3. 3. Shvaćanje bitka iz perspektive novovjekovne ontologije

Da bi se provelo temeljno ontologijsko istraživanje, nužno je krenuti od vraćanja na odnošenje tubitka. U antici i srednjem vijeku može se donekle govoriti o tome, no Kant se koristi svjesnim vraćanjem na Ja.⁵⁸ Takav je stav karakterističan za novovjekovnu filozofiju, jer se zagovara »da je to bivstvjuće, koje smo mi sami, za onoga koji spoznaje dano kao ono što je najprije i jedino izvjesno, da je subjekt neposredno i naprosto sigurno pristupačan, da je on poznatiji od svih objekata.«⁵⁹ Preusmjeravanje na subjekt započeo je još René Descartes. Takav je pristup zahtijevao i propitivanje odnosa subjekta i objekta, a sve to da bi se što bolje shvatila bit subjektivnosti.⁶⁰ Tu je u središtu odnos zbiljnosti, predručnosti i bitak subjekta, odnosno Ja. Takvo što prouzrokovalo je problematiku o pitanju jedinstva, odnosno mnogostrukosti načina bitka, s obzirom na to da je između bitka i zbiljnosti povučena granica.⁶¹ Međutim, različiti načini bitka ne ispostavljaju se kao pravi načini u svojoj različitosti, kao mnogostrukosti načina bitka koji su podređeni »izvornoj ideji bitka uopće«, i to sve zato što pokušaj da se to propita nikada nije učinjen.⁶² *Res cogitans* i *res extensa*, u okviru prosječnog shvaćanja pojma bitka, jesu u jedinstvu, ali u smislu ispostavljenosti, odnosno u pogledu na biće koje nije tubitak.⁶³

Načelni problemi s kojima se Descartes susreo ogledaju se u tom subjektu, odnosno proizlaze iz samosvijesti, jer bi ona trebala određivati bitak osobe, Ja ili subjekta. Samosvijest podrazumijeva refleksiju o Ja, a to nije dovoljno. Nužne su različite forme samorazumijevanja tubitka. Samorazumijevanje se uvijek određuje iz vrste bitka tubitka, što znači da se ustrojstvo bitka ne može odrediti iz samosvijesti, nego se iz dovoljno jasne strukture egzistencije mogu objasniti različite mogućnosti tog samorazumijevanja.⁶⁴ S obzirom na odnos subjekta i objekta, samorazumijevanje proistječe iz samih stvari, događa se »zrcaljenje sopstva iz stvari.«⁶⁵ Tada se postavlja pitanje kako se stvar može razumijevati te u čemu je njezina važnost. Heidegger kaže da su stvari značajne tek u sklopu svijeta, a svijet je ono što pripada subjektu.⁶⁶ Svijet nosi značenje

58 M. Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, str. 135.

59 Isto, str. 136.

60 Isto, str. 136-137.

61 Isto, str. 138.

62 Isto, str. 171.

63 Isto, str. 192.

64 Isto.

65 Isto, str. 193.

66 Isto.

zbijskog identiteta.⁶⁷ Iz fenomena svijeta određuje se vrsta bitka tubitka. Iz toga proizlazi da se egzistenciju mora odrediti kao bitak-u-svijetu (*In-der-Welt-sein*). Bitak-u-svijetu ne smije se izjednačiti s unutarsvjetskošću, koja može biti odredba prirode, a to je zato što nije nužno da je priroda svijeta otkrivena, odnosno da je priroda unutar svijeta nekog tubitka.⁶⁸ U konačnici Heidegger time pokušava naglasiti da promatranje ili zamišljanje predmeta ne znači da je mogućnost predmeta omogućena sviješću promatrača, nego predmet na temelju neposredne prisutnosti govori o tome da je onaj koji promatra sam prisutnost toga predmeta.⁶⁹ Činjenica da se preko svijesti subjekta dolazi do bitka, a što se može povezati i s Husserlovom fenomenologijom svijesti, treba se, prema Heideggeru, prevladati postavljanjem pitanja o smislu bitka. To bi trebalo dovesti do deformaliziranja pojma fenomena i to u pravcu bitka bića i njegova smisla, jer se tada dobiva »fenomenološki pojam fenomena i fenomenologije«. ⁷⁰ Heidegger zamjera novovjekovnoj ontologiji stavljanje naglaska na svijest, jer smatra da u središte fenomenologije treba postaviti tubitak.

3. 4. Bitak iz perspektive logike

Kada se pita o bitku, može se govoriti i u smislu kopule, odnosno onoga *jest*. Naziv kopula nastao je da bi označio povezni položaj *jest* između subjekta i predikata u rečenici. U logici taj problem ima središnje mjesto, jer u iskazu pokazuje temeljni položaj koji ukazuje na odnose. Heidegger kaže da je pojam bitka na taj način preuzela logika, filozofijska disciplina koju odlikuje strogost i koja se najviše odvaja od središnjih problema filozofije.⁷¹ U povijesti filozofije kopula nosi različita određenja – ona je shvaćeno kao *štostvo*, *egzistiranje*, označava istinitost suda te ima funkciju povezivanja.⁷² Bitak kopule ili bitak bića unutar logičkog konteksta znači »štostvo, kakovost, istinitost«. ⁷³ Biće je, dakle, određeno sa *Što* i *Kako*, a s obzirom na to da se ono kao biće otkriva u svom štostvu i kakovosti, nužno je da kopula nosi više značenja. Oblik u rečenici može se upotrijebiti da bi se Bogu pridodao predikat, a u drugom kontekstu može se

67 Boško Pešić, »Fenomenologija svijesti«, *Scopus: časopis za filozofiju Hrvatskih studija* 15 (4/2000), str. 51.

68 M. Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, str. 193.

69 B. Pešić, »Fenomenologija svijesti«, str. 50.

70 Isto.

71 M. Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, str. 197.

72 Isto, str. 222.

73 Isto, str. 226.

upotrijebiti da bi se dao iskaz o kamenu.⁷⁴ Heidegger kaže da to nije nedostatak, nego način da se izrazom ukaže na višestruke strukture bitka jednog bića, a to vodi do razumijevanja bitka uopće.⁷⁵ Međutim, iskaz nema uvijek primarnu spoznajnu funkciju, vrlo često je to njegova sekundarna uloga. To je očito zbog toga što biće jednostavno mora najprije biti otkriveno da bi se omogućio iskaz. Iskaz ima primarnu spoznajnu ulogu tek onda kada se shvaća kao »priopćavajuće određujuće pokazivanje«. ⁷⁶ Istinitost iskaza moguća je samo kao otkrivanje. U takvom obliku ona je način bitka tubitka, odnosno njegove egzistencije. Tubitak je u odnosu prema svijetu i s raskrivenošću svojega svijeta tubitak biva i otkriven za samoga sebe.⁷⁷ Stoga Heidegger zaključuje da se istinitost iskaza temelji u strukturi iskaza, zato što je »iskaz u samome sebi stanje tubitka koji je kao egzistirajući određen istinitošću.«⁷⁸ Kad je čovjek otvoren samo za biće, onda ne vidi razlike u načinima bitka. Kamen i čovjek prihvaćaju se tako da se ne razlikuje njihov smisao u opstojanju te se govori i za jedno i za drugo da *jesu*.⁷⁹ Sve to temelji se na Heideggerovu inzistiranju na razlikovanju bitka i bića.⁸⁰ On se u tom kontekstu ne bavi filozofijom egzistencije, nego gradi »metafiziku onog *aletheia*, neskrivenosti bitka i bića«. ⁸¹

4. Fenomenologijska metoda i metodički karakter ontologije

Metoda ontologije, prema Heideggeru, temeljni je dio filozofije. Ona je ono što fenomenologija obuhvaća, jer se fenomenologija može shvaćati kao jedna od metoda filozofije.⁸² Ontologija i fenomenologija ne mogu se odvojiti, jer je ontologija moguća samo kao fenomenologija, a fenomenologija nema sadržaja bez ontologije. Dva naziva za filozofiju stoje da bi iskazali »filozofiju po predmetu i načinu tretiranja«. ⁸³ Ontologija obuhvaća probleme razumijevanja i smisla bitka, no u analizi istinitosnog karaktera bitka postaje jasno da se bitak temelji u biću, odnosno u tubitku.⁸⁴ Bitak je moguć samo ako »egzistira razumijevanje

74 E. Fink, *Uvod u filozofiju*, str. 65.

75 M. Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, str. 226.

76 Isto, str. 232.

77 Isto, str. 238.

78 Isto, str. 239.

79 E. Fink, *Uvod u filozofiju*, str. 64.

80 Isto, str. 67.

81 Isto.

82 M. Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, str. 21.

83 Gajo Petrović, *Prolegomena za kritiku Heideggera*, Naprijed; Nolit, Zagreb; Beograd 1986., str. 141.

84 M. Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, str. 20-21.

bitka«. ⁸⁵ Važnost bića ogleda se i u postavljanju pitanja o smislu bitka uopće te se bitak, biće, razumijevanje i smisao bitka mogu odrediti kao temeljna ontologijska pitanja. Heidegger kaže da se postavljanje tih pitanja i odgovaranje na njih vrši analitikom tubitka. Time govori da ontologija sebe ne može utemeljiti ontologijski već ontički, jer joj se mogućnost ogleda u upućivanju natrag na biće. ⁸⁶ Ontologija se utemeljuje ontički, jer se biće razlikuje ontički od drugog bića tako što se radi o biću koje prema svojem bitku ima »bivstvovni odnos«, ono sebe razumije u svojem bitku. ⁸⁷ Temeljna ontologijska pitanja i pokušaji odgovora na njih dali su ontologiji karakteristiku metode i zbog toga se može obuhvatiti fenomenologijom. Ontologija ne proučava neko posebno područje bića niti njegova opća svojstva, već razgraničuje bitak od bića te tako otkriva smisao bitka. ⁸⁸

Heidegger kaže da se u antici mogu prepoznati uvidi u to da su bitak i njegove određenosti u temelju bića, dakle, bitak prethodi biću. Terminološki bi se ono što je *ranije* moglo naznačiti pojmom *apriornosti*. ⁸⁹ Heidegger kaže da do sada nije razjašnjen smisao te apriornosti bitka niti njegova mogućnost. Činjenica da je *ranije* vremenska odredba, no ne takva da je u vremenskom poretku koji se mjeri satom, nego se odnosi na »ono što spada u 'izokrenuti svijet'«. ⁹⁰ U vulgarnom smislu *ranije* se shvaća kao kasnije. Heidegger daje kritiku poimanja odnosa bića i bitka, odnosno shvaćanja bića prije bitka te tu kritiku primjenjuje i na iskaz da bitak ima karakter *ranijeg*. Činjenica da je karakter bitka određen kao *ranije*, ukazuje na vulgarnost pristupa bitku preko bića. Apriornom spoznajom može se pristupiti bitku, jer bitak podrazumijeva karakter *ranijeg*, a interpretacija bitka moguća je samo iz vremenitosti, samo ga ona može učiniti vidljivim. ⁹¹ Problem vremena i vremenitosti jedan je od najkompleksnijih problema u filozofiji. Heidegger pojam vremena dovodi u vezu s bitkom. Interpretacijom bitka unutar vremena, Heidegger naglašava razliku između izvornog vremena i vulgarnog razumijevanja vremena. Izvorno vrijeme, ono obuhvatno, može se shvatiti kao ono u kojemu su svi procesi sadržani te je ono »objektivnije od svih objekata«. ⁹² Međutim, vrijeme može biti i u određenoj mjeri subjektivno. To se može vidjeti u Aristotelovim i u Augustinovim stavovima, kada duši dodjeljuju

85 Isto, str. 20.

86 Isto.

87 G. Petrović, *Prolegomena za kritiku Heideggera*, str. 143.

88 Isto, str. 140.

89 M. Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, str. 20-21.

90 Isto, str. 21.

91 Isto.

92 Isto, str. 280.

vrijeme.⁹³ Heidegger kaže da su pojmovi subjekta i objekta neodređeni poput vremena te zbog toga ti pojmovi malo govore o bitku. Pitanja koja se postavljaju iz perspektive subjekta i objekta o vremenu nemogući su, no svoje odgovore pronalaze u vremenosti.⁹⁴ S druge strane, vulgarno razumijevanje vremena odnosi se na Aristotelovo shvaćanje vremena kao na slijed onoga *Sada* koji je jednosmjernan i nepovratan. Takvo se vrijeme, u odvijanju toga *Sada*, poima kao vrijeme koje se shvaća u brojanju. Najočitiji primjer jest sat, jer on ukazuje na praćenje kretanja koje se može brojati.⁹⁵ Da bi se vrijeme uopće moglo shvatiti kao slijed *Sada* i kao ono što se dovodi u vezu s bitkom, nužno je da porijeklo ima u vremenosti. Vremenost podrazumijeva »uvjet mogućnosti razumijevanja bitka uopće«, zato se kaže da se bitak razumijeva i poima iz vremena.⁹⁶ Gadamer kaže da je Heidegger srušio subjektivitet tako što je bitak određivao iz horizonta vremena. On kaže da je Heideggerova teza bila »sam bitak je vrijeme« te je to predstavljalo značaj za rušenje subjektiviteta i uvod u diferenciju bitka i bića.⁹⁷ No Milan Damljanović kaže da Heidegger u svojim ranim radovima vrijeme shvaća kao bitak po sebi, a u kasnijim radovima tvrdi da vrijeme nije temelj svega postojećeg. Vrijeme nije ljudsko postojanje kao prisutan bitak čija je bit egzistencija.⁹⁸ Dakle, vrijeme, prema kasnijim radovima, nije bitak, ono je uvjet u mogućnost razumijevanja bitka. Heidegger ne suprotstavlja bitak vremenu, već su za njega oni *su-pripadni*, odnosno bitak se poima iz horizonta vremena. Zato se vremenost bitka ne može shvatiti kao nekakvo ograničenje od bitka bića.⁹⁹ Tubitak se egzistirajući odnosi prema biću koje on nije ili jest te se može reći da iza toga stoji to da tubitak razumijeva bitak, a uvjet mogućnosti da se razumijevanje bitka tubitka kao egzistirajućeg uopće događa jest vremenost.¹⁰⁰ Vremenost je temeljno ustrojstvo bitka koje postavlja sve uvjete, kao što je uvjet odnošenja prema biću te razumijevanje bitka. Ukoliko je razumijevanju bitka te izgradnji razumijevanja u ontologiji uvjet vremenost, onda se takva vremenost zove temporalnost. Heidegger kaže da se cijela znanstvena filozofija treba prikazati iz takve temporalne mogućnosti.¹⁰¹

93 Isto, str. 281.

94 Isto, str. 281-282.

95 Isto, str. 283.

96 Isto, str. 302.

97 H. G. Gadamer, *Istina i metoda. Osnovi filozofske hermeneutike*, str. 289.

98 Milan Damljanović, »Hermeneutička fenomenologija Martina Hajdegera«, u: Edmund Husserl (et al.), *Fenomenologija*, Nolit, Beograd 1975., str. 267.

99 V. Sutlić, *Kako čitati Heideggera*, str. 104.

100 M. Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, str. 302.

101 Isto.

Zahvaćanje bitka nužno podrazumijeva zahvaćanje s obzirom na biće, ali je pri tome bitno da bitak bića ostane odvojen od bića, da bi se mogao razmatrati. Biće se odvodi od svojeg bitka te ga se vraća natrag u njegov bitak. Takav pristup obuhvaćen je imenom fenomenologijske redukcije. Njezin je središnji zadatak udaljiti se od istraživanja bića i vratiti se bitku. Ona se svodi na usmjeravanje »pogleda natrag od bivstvujućeg na bitak«. ¹⁰² Povijest zapadne filozofije ukazuje na suprotan pristup, koji Heidegger smatra pogrešnim. Metafizika je biće mislila kao bitak bića i to je nazivala bitkom, ali nije shvaćala da bitku bića prethodi bitak sam. U tome se ogleda zaborav bitka o kojemu Heidegger govori. ¹⁰³ Heidegger kaže da redukcija nije središnji dio fenomenologije, jer vraćanje pogleda unazad nije dovoljno. Potrebno je »predavanje sebe bitku«, odnosno vođenje k bitku. ¹⁰⁴ S obzirom na to da bitak nije sam po sebi pristupačan kao biće koje se naprosto zatiče, bitak treba »dovesti u pogled u nekom slobodnom nabačaju«. ¹⁰⁵ Takvo što označava se kao fenomenologijska konstrukcija. No Heidegger smatra da ni konstrukcija nije središnji dio fenomenologijske metode. Konstrukciji je preduvjet redukcija koja zapravo ukazuje nužnu prisutnost bića te zahtijeva da ono i njegovo iskustvo budu polazište. Ono zbog toga može biti shvaćeno u vulgarnom smislu, a s obzirom na to da je tubitak po svojoj egzistenciji povijestan, on je podložan različitim razumijevanjima bića. Povijest filozofije poznaje shvaćanja bića kao prirode, duše, prostora i slično, ali nijedno od navedenog nije moglo biti pojmljeno u svojem bitku. ¹⁰⁶ Konstrukcija kao dio povijesnog dijela filozofije ima važnost u pokazivanju i dopuštanju »da se vidi zakonitost neke stvari« pa se tako, na primjer, pravokutni trokut konstruira prema zakonitosti Pitagorina poučka. ¹⁰⁷ Heidegger govori da ni ovo istraživanje nije izbjeglo povijesne utjecaje i nasljedovanje pojmova koji su se već utemeljili u filozofiji. No upravo zbog toga reduktivnoj konstrukciji bitka nužno je potrebna destrukcija. Ona treba kritički razraditi prihvaćene pojmove. Destrukcija je način na koji se ontologija može »fenomenologijski uvjeriti u čistoću svojih pojmova«. ¹⁰⁸ Konstrukcija i destrukcija govore o tradiciji u kojoj se filozofija već nalazi, a Heidegger polazi od onoga što je zaboravljeno te pokušava omogućiti njegovo pojavljivanje. ¹⁰⁹

102 Isto, str. 22.

103 V. Sutlić, *Kako čitati Heideggera*, str. 87.

104 M. Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, str. 22.

105 Isto.

106 Isto, str. 23.

107 O. Pöggeler, *Heidegger u svom vremenu*, str. 53.

108 M. Heidegger, *Temeljni problemi fenomenologije*, str. 23-24.

109 O. Pöggeler, *Heidegger u svom vremenu*, str. 53.

5. Zaključak

Misao Martina Heideggera u *Temeljnim problemima fenomenologije* vodi se propitivanjem temelja filozofije, kako svoje tradicije, tako i svoga vremena, a to čini putem fenomenologije. Zajedno s ontologijom, ona čini filozofiju svojim predmetom i načinom obrade. Fenomenologija se bavi temeljnim problemima filozofije: bitkom, razumijevanjem bitka i njegova smisla, stoga Heidegger gradi fenomenologijsku metodu kojom pristupa navedenim problemima. U usporedbi s *Logičkim istraživanjima* Edmunda Husserla, analitički filozofi pitaju koji su rezultati Heideggerova mišljenja. Takve kritike previđaju Heideggerov rad kao odlučujući utjecaj na kritiku filozofske tradicije, na njihove postavke i pojmove koji su naslijeđeni do danas.¹¹⁰

Literatura

Fink, Eugen, *Uvod u filozofiju*, Zagreb: Matica hrvatska, 1998.

Gadamer, Hans Georg, *Istina i metoda. Osnovi filozofske hermeneutike*, »Veselin Masleša«, Sarajevo 1978.

Heidegger, Martin, *Bitak i vrijeme*, Zagreb: Naprijed, 1985.

Heidegger, Martin, *Temeljni problemi fenomenologije*, Zagreb: Demetra, 2006.

Damnjanović, Milan, »Hermeneutička fenomenologija Martina Heideggera«, u: Edmund Husserl (et al.), *Fenomenologija*, Nolit, Beograd 1975.

Pejović, Danilo, *Suvremena filozofija zapada*, Matica hrvatska, Zagreb 1979.

Pešić, Boško, »Fenomenologija svijesti«, *Scopus: časopis za filozofiju Hrvatskih studija* 15 (4/2000)

Petrović, Gajo, *Prolegomena za kritiku Heideggera*, Naprijed, Zagreb; Nolit, Beograd 1986.

Pivčević, Edo, *Na tragu fenomenologije*, Nakladni zavod Globus, Zagreb 1997.

Pöggeler, Otto, *Heidegger u svom vremenu*, Šahinpašić, Sarajevo 2005.

Sutlić, Vanja, *Kako čitati Heideggera*, August Cesarec, Zagreb 1989.

¹¹⁰ Isto, str. 33.